

І.Л. ЗІНЧЕНКО

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого

УДК 343.131(477)

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ВСЕБІЧНОГО, ПОВНОГО І ОБ'ЄКТИВНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ОБСТАВИН У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ¹

Розглянуто дію принципу всебічного, повного і об'єктивного дослідження обставин у кримінальному процесі України та його місце у системі принципів. Здійснено дослідження значення цього принципу, прояв на різних стадіях кримінального процесу та проблеми його реалізації.

У юридичній науці до теперішнього часу не існує єдиної думки щодо визначення поняття принципів кримінального процесу, їх системи. Цьому питанню приділяли

багато уваги такі видатні вчені-процесуалісти, як М.М. Гродзинський, М.С. Сторогович, Т.М. Добровольська, І.В. Тирічев, Т.М. Мірошніченко, Д.В. Філін, С.Д. Шестакова та інші.

---

¹ Первинна рекомендація з напрямку досліджень: канд. юрид. наук Філін Д.В. (НЮАУ).

Зокрема, в кримінально-процесуальній літературі досить тривалий проміжок часу ведеться полеміка стосовно

принципу всебічного, повного та об'єктивного дослідження обставин справи. Тому вважаємо за необхідне дослідити дію цього принципу у кримінальному процесі України, визначити його місце в системі принципів. Метою даної статті є встановлення необхідності закріплення в проекті Кримінально-процесуального кодексу України саме принципу всебічного, повного і об'єктивного дослідження обставин справи у кримінальному процесі.

Система принципів має значення правової підстави процесуальної діяльності. Вона визначає структуру процесу, механізм процесуальної діяльності, її зміст, процесуальну форму слідчих дій, гарантії законності і справедливості процесуальних рішень. Тільки система принципів може гарантувати досягнення завдань кримінального процесу. В цьому полягає її якість, яка не характерна для кожного окремого принципу. Усестороннє, повне та об'єктивне дослідження обставин справи означає дотримання всіх прав учасників кримінального процесу органами дізнання, слідчим, прокурором і судом. Лише при всебічному, повному та об'єктивному дослідженні можна зробити висновок, що воно здійснене з дотриманням всіх вимог Кримінально-процесуального кодексу України. Тому неправильною є концепція відмови від усестороннього, повного та об'єктивного дослідження обставин справи, яка пояснюється прагненням перебудови кримінального процесу за англо-американським зразком, де обвинувач збирає лише обвинувальні докази, а захисник – виправдовуючі.

Принцип всебічного, повного та об'єктивного дослідження обставин справи був закріплений ще в Уставі кримінального судочинства 1864 року. Всебічність, повнота та об'єктивність - це вимоги, які характеризують способи дослідження обставин справи і доказів, вони взаємопов'язані та взаємообумовлені. Всебічність означає висування і перевірку всіх реально можливих версій, які стосуються події злочину, особи винного, мотиву і мети вчинення злочину, а також виявлення обставин, що свідчать як проти, так і на користь підозрюваного чи обвинуваченого. Повнота дослідження передбачає правильне і повне визначення предмету доказування, повне з'ясування всіх обставин, які підлягають доказуванню в кримінальній справі (ст.23, 64, 433 КПК України). Об'єктивність означає аналіз суб'єктами, які ведуть розслідування, обставин кожної кримінальній справи у точній відповідності з дійсністю, неупередженість їх у збиранні, перевірці та оцінці доказів, безсторонність щодо всіх учасників процесу, які беруть участь у справі. Згадані органи повинні уникати як обвинувального, так і оправдального ухилів. Перешкоджання і навіть створення умов для можливості перешкоджати всебічному, повному і об'єктивному розгляду справи є однією з найпоширеніших підстав для зміни або скасування прийнятих рішень. Даний принцип є галузевим, тобто діє виключно в кримінальному процесі [1, с.42]. Вимога всебічного, повного та об'єктивного дослідження всіх обставин справи проявляється у всіх стадіях процесу, починаючи зі стадії порушення кримінальної справи, завданням якої є встановлення підстав для порушення провадження у справі, до стадії судового розгляду справи.

На даному етапі розвитку суспільства виділяють англо-американську й романо-германську правові системи у якості типології кримінального процесу. Україна відноситься

до континентальної системи права, головним завданням якої є встановлення об'єктивної істини, що тлумачиться як адекватне відбиття об'єкта у свідомості суб'єкта, яке відтворює його таким, яким він існує, незалежно від свідомості суб'єкта пізнання [2, с.226]. Тобто, під об'єктивною істиною у кримінальному процесі слід розуміти встановлення повної і точної відповідності об'єктивній дійсності висновків слідства та суду, що стосуються справи, яка вирішується, а також винності або невинності осіб, які притягаються до кримінальної відповідальності [3, с.76]. Т.М. Добровольська виділяє в системі принципів кримінального процесу принцип об'єктивної істини [4, с.112]. Але встановлення об'єктивної істини є завданням кримінального процесу України. Вважаємо, що одна і та ж категорія не може одночасно розглядатися як принцип і як завдання кримінального процесу. Тому доцільно говорити саме про принцип всебічного, повного та об'єктивного дослідження обставин справи. Встановлення істини у справі, безперечно, є завданням кримінального процесу. Але спроби відокремити необхідність встановити об'єктивну істину від вимоги всебічного, повного та об'єктивного встановлення обставин справи не можна визнати справедливим.

М.А. Громов і В.В. Ніколайченко розглядають принципи як «законодавчо закріплені основні правові положення, котрі виражають демократичну та гуманістичну сутність кримінального процесу, визначають побудову всіх його процесуальних форм, стадій та інститутів і направляють кримінально-процесуальну діяльність на дослідження завдань, поставлених державою перед кримінальним судочинством» [5, с.33]. Справедливо в даному випадку підкреслюється керівний характер принципів та невід'ємний зв'язок між реалізацією принципів і досягненням завдань кримінального судочинства. Вищезазначене дозволяє прийти до висновку про принципове значення для кримінального судочинства всебічного, повного та об'єктивного дослідження обставин справи для досягнення істини у справі. З метою встановлення об'єктивної істини кримінально-процесуальне законодавство зобов'язує суд, прокурора, слідчого й особу, яка провадить дізнання, вжити всіх передбачених законом заходів для всебічного повного та об'єктивного дослідження обставин справи, виявити всі обставини, що викривають і виправдовують обвинуваченого, пом'якшують і обтяжують його відповідальність (ч.1 ст.22 КПК України).

У теорії кримінального процесу можна зустріти спроби необґрунтованого звуження системи принципів кримінального процесу. Так, М.Н. Биков, А.В. Кобліков з незрозумілих причин не включають у систему принципів кримінального процесу повне, всебічне та об'єктивне дослідження обставин справи [6, с.49]. Цей принцип не знайшов свого законодавчого вираження в Конституції України. В кримінальному процесі є і такі керівні засади, що не зафіксовані в основному законі держави. Конституція не ставила за мету вичерпати все кримінально-процесуальне законодавство. Принципи, які не закріплені в Конституції України, не конкурують з конституційними основами, а, навпаки, знаходяться з ними в органічній єдності та доповнюють їх. В якому б законодавчому джерелі не були закріплені принципи, вони витікають з сутності та змісту самої Конституції, з сформованих в ній зага-

льноправових принципів. Всі принципи кримінального процесу за своєю сутністю є принципами конституційного значення. Конституція України закріплює не всі принципи правосуддя, а лише ті, які встановлюють основи організації та діяльності суду, носять міжгалузевий характер або мають особливе загальнополітичне значення. Тому, незалежно від того, що керівне положення всебічного, повного та об'єктивного дослідження всіх обставин справи не знайшло свого закріплення в Конституції України, воно є принципом кримінального процесу.

По своїй суті процесуальні принципи носять імперативний, владний характер. Вони містять в собі обов'язкові приписи, виконання яких забезпечується сукупністю правових засобів. Тому принцип - це завжди вимога, яка пред'являється до діяльності. Як правильно зазначає А.С. Барабаш, принципи кримінального процесу - це вимоги, які адресовані виключно до органів держави, мотивуючи це тим, що тільки на них покладається відповідальність за хід та результат діяльності, тільки вони мають найбільш широкі повноваження, в тому числі і по реалізації принципів [7, с.32]. Вимога всебічного, повного і об'єктивного дослідження обставин справи з метою встановлення істини ставиться не до всіх учасників судочинства, а лише до державних органів, які ведуть процес. Ні обвинувачений, ні захисник, ні інші учасники процесу не зобов'язані всебічно, повно, об'єктивно досліджувати матеріали справи. В кримінально-процесуальній літературі існує точка зору, що суд не є суб'єктом, на який покладається обов'язок всебічного, повного та об'єктивного дослідження всіх обставин справи [8, с.84]. Зазначається, що суд, зберігаючи об'єктивність та безсторонність, повинен забезпечувати сторонам обвинувачення і захисту належні умови для об'єктивного, повного і всебічного дослідження обставин справи. Проте не виникає сумнівів, що на суд покладається обов'язок постановлення законного та обґрунтованого рішення у справі. Це можливо тільки на підставі внутрішнього переконання, тобто твердої впевненості в правильності своєї позиції, яке формується виключно на підставі всебічного, повного та об'єктивного дослідження всіх обставин справи. Суд в необхідних випадках вправі за власною ініціативою витребувати й дослідити в судовому засіданні необхідні докази. Однак особливе становище суду, його завдання - «розсудити», а не «осудити» виключають діяльність суду по збиранню доказів, які підтверджують обвинувачення. Тому вважаємо за необхідне зазначити, що на суд покладається обов'язок всебічного, повного та об'єктивного дослідження обставин справи з метою постановлення законного та обґрунтованого рішення.

Виходячи з вищезазначеного можна зробити висновок, що вимога всебічного, повного і об'єктивного дослідження обставин справи є галузевим принципом, який проявляється на всіх стадіях кримінального процесу України, отримав нормативне закріплення в кримінально-процесуальному законодавстві, вимагає розробки механізму його реалізації, порушення якого є підставою для зміни або скасування судових рішень.

Та обставина, що в діючому Кримінально-процесуальному кодексі принципи не виділяються із загальної маси вимог, свідчить про істотні недоліки законодавчої техніки. Проект Кримінально-процесуального кодексу України з незрозумілих причин змінює назву принципу «всебічного, повного та об'єктивного дослідження обставин справи» на «дослідження обставин справи». Уявляється, що саме дотримання вимог всебічності, повноти та об'єктивності є тими умовами дослідження обставин справи, які дозволяють встановити істину і прийняти законне та обґрунтоване рішення. Велике позитивне значення має виділення в проекті Кримінально-процесуального кодексу окремої глави, в якій дається перелік принципів кримінального процесу, де необхідно закріпити саме принцип всебічного, повного та об'єктивного дослідження обставин справи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний процес України /За ред. Ю.М. Грошевого, В.М. Хотинця. -Х.: Право, 2000. -494 с.
2. Данільян О.Г., Тараненко В.М. Основи філософії: Навч. посіб. -Х.: Право, 2003. -352 с.
3. Строгович М.С. Курс уголовного процесса. -М.: Проспект, 1958. -548 с.
4. Добровольская Т.Н. Принципы советского уголовного процесса. -М., 1971. -199 с.
5. Громов Н., Николайченко В. Принципы уголовного процесса, их понятия и система // Государство и право. - 1997. -№ 7. -С.33-40.
6. Алиев Т.Т., Громов Н.А. Основные начала уголовного судопроизводства. -М.: Изд-во «Норма», 2003. -240 с.
7. Барабаш А.С. Природа российского уголовного процесса, цели уголовно-процессуальной деятельности и их установление. -СПб.: Юридический центр Пресс, 2005. -255 с.
8. Тыричев И.В. Принципы советского уголовного процесса. -М., 1983. -80 с.

Надійшла до редколегії 28.08.2006

ЗИНЧЕНКО І.Л. ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПА ВСЕСТОРОННЕГО, ПОЛНОГО І ОБ'ЄКТИВНОГО ІССЛЕДОВАНИЯ ОБСТОЯТЕЛЬНОСТЕЙ В УГОЛОВНОМ ПРОЦЕСЕ УКРАЇНИ

Рассмотрено действие принципа всестороннего, полного и объективного исследования обстоятельств в уголовном процессе Украины и его место в системе принципов. Проведено исследование значения этого принципа, проявления на различных стадиях уголовного процесса и проблемы его реализации.

***

ZINCHENKO I.L. PROBLEMS IN REALIZATION PRINCIPLE OF COMPREHENSIVE FULL AND OBJECTIVE RESEARCH FOR CIRCUMSTANCES AS CONCERNED CRIMINAL PROCEDURE OF UKRAINE

The action of the principle of the comprehensive full and objective research of the circumstances as concerned criminal procedure in Ukraine is considered and its place in the system of principles is also shown. Research of value of this principle, display at various stages of criminal trial and a problem of its realization was carried out.